

Gyöngyösi István levelei és iratai

Sajtó alá rendezte Jankovics József, Nyerges Judit és Tusor Péter
Régi Magyar Könyvtár, Források 15 (Budapest: Balassi Kiadó, 2017)

A *Gyöngyösi István levelei és iratai* a Gyöngyösi-életműkiadás hetedik és egyben záró darabja. A kötetben 185, Gyöngyösi Istvánhoz köthető irat került közlésre, kiegészítve ezt a *Függelékben* szereplő, eddig tévesen Gyöngyösinek tulajdonított szövegekkel. A kiadvány sajtó alá rendezői igyekeztek minden olyan iratot közölni, amely Gyöngyösi Istvánra mint cselekvő egyénre (*agency*) minél többféle kontextusban vonatkoztatható. Gyöngyösi István iratainak kiadását az is indokolja, hogy az eddig kiadott és az (irodalom)történeti diskurzusba bekerült szövegek mellett megismerhetővé váljék maga az alkotó egyén vagy legalábbis annak egy része, ezzel is dekonstruálva az (irodalom)történet-írásban kanonizált Gyöngyösi-képet.

Tusor Péter a 17. század utolsó harmada és a 18. század eleje között négy, Felső-Magyarországon hivatalnoki pozíciót betöltő Gyöngyösi Istvánt azonosított. (Vö. TUSOR Péter, „A gömöri prókátor és az ungi fiskális. Megoldott problémák Gyöngyösi István életrajzában?”, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 121 [2017]: 85–98.) Ezt figyelembe véve igencsak hasznos, hogy a sajtó alá rendezők ragaszkodtak ahhoz, hogy a „költő” Gyöngyösi Istvánhoz korábban tévesen kapcsolt fontosabb iratok közlését is tartalmazza a kiadvány, elkerülve a pontatlan Gyöngyösi-kép továbbélését és újbóli felbukkanását. Tusor Péter a költő Gyöngyösi Istvánon kívül – aki tevékenysége révén Gömör vármegyéhez köthető – talált egy Heves vármegyei alispánt,

egy Nógrád vármegyei, valamint egy Ung vármegyei tisztviselőt is. Az iratanyag elemzése révén a közreadók lebontották a költő életrajzára rakódott rétegeket, létrehozva egy aktuális konstrukciót, egy „új” Gyöngyösi Istvánt.

Ez a személy 1629-ben született, Esterházy Pállal tanult együtt Nagyszombatban, 1663-tól Wesselényi Ferenc nádor és felesége, Széchy Mária komornyikjaként működött, majd a Gömör vármegyei alispáni tisztséget töltötte be. Görgey Judit férje, 1691-ig pedig öt gyermek édesapja volt. 1674 után Csetneken és Krasznahorkán élt, majd – halála előtt hét évvel – visszaköltözött Csetnekre, ahol 1704-ben hunyt el.

A dokumentumkötet megjelenését nagy volumenű kutatás előzte meg. A sajtó alá rendezők a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának különböző állagain kívül több, Szlovákiában található (Štátny archív v Levoči, Štátny archív v Banskej Bystrici, Štátny okresný archív v Rožňave) archívumban is kutattak, és összegyűjtötték Gyöngyösi István különböző iratait. A közreadók azonban figyelmeztetik az olvasót – teljes joggal –, hogy a kiadott Gyöngyösi-korpuszon kívül még lappang(hat)nak a költőhöz köthető iratok, különösen a Szepesi és a Pozsonyi Kamara, valamint az Udvari Kamara és a Magyar Udvari Kancellária gyűjteményeiben.

A kiadványban közölt első irat egy 1658-ban kelt, míg az utolsó egy 1704-ből való levél, tehát a kötetben szereplő levelek Gyöngyösi életének mintegy fél évszázadára vonatkoznak. A sajtó alá rendezők azonban

itt nem álltak meg, hanem közöltek számos, Gyöngyösi hivatalnoki pozíciója során keletkezett, vagy éppen hagyatékával kapcsolatos iratot is. Gyöngyösi István leveleinek nagy részét Krasznahorkaváraljáról keltezte. Erre utal(hat) a kötet borítóján látható, lángokban álló Krasznahorka vára is, ahol Gyöngyösi gyakran megfordult, s hosszabb ideig itt is élt. 1698-tól egészen 1704-ben bekövetkezett haláláig Csetnekről írta küldeményeit. Az olvasó eligazítását segítő talán érdemes lett volna egy itineráriumot is összeállítani, ezt azonban némiképpen helyettesíti az iratok keltezési helyét és idejét tartalmazó mutató a *Függelék*ben.

A levelek időbeli megoszlását tekintve megállapítható, hogy míg 1658 és 1670 között csupán öt levél maradt fenn, addig az 1671–1704 közötti időszakból már csaknem száz. Ez természetesen csak a feltételezhető anyag töredéke. Néha évenként keresztül hiányoznak a Gyöngyösi István által írt és neki címzett levelek, amelynek egyik oka az lehetett, hogy a Wesselényi-mozgalom idején megsemmisíthették azokat, megelőzve, hogy idegen kézbe jutva esetlegesen terhelő bizonyítékul szolgáljanak. E feltevést igazolja az is, hogy Wesselényi Ferenc és Gyöngyösi István levelezésének egyetlen darabja sem ismert – holott Gyöngyösi évekig a nádor szolgálatában állt. Az aktuális (irodalom)történeti diskurzus szerint nem volt beavatva a szervezkedés legtitkosabb mozzanataiba, s bár az ügyben kihallgatták, terhelő bizonyítékok hiányában nem vonták felelősségre; a legfontosabb kérdéseket fel sem tették neki, tehát valószínűleg nem is akarták megvádolni, vö. JANKOVICS József és SZÖRÉNYI László, „Gyöngyösi István vallomása a Wesselényi-perben”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 120 (2016): 80–92.

A Gyöngyösi Istvánhoz köthető iratok tartalmi szempontból vegyesek, a Wesselényi-perben adott tanúvallomásától kezdve Széchy Mária záloglevelén át a hagyatékával kapcsolatos iratokig. A levelek zömét a Szepesi Kamarának (vagy annak egyik tisztségviselőjének), Andrassy Miklós főispánnak, Széchy Máriának, Koháry Istvánnak vagy éppen Karl Strassoldónak címezte a költő.

A már korábban közölt dokumentumok esetében a sajtó alá rendezők feltűntették az előző kiadás könyvészeti adatait, valamint – amennyiben visszakereshető volt – az irat eredeti őrzési helyét. Minden irat esetében megtalálható a közlés végén, hogy az adott szöveg autográf-e vagy sem, vagy csupán az aláírás saját kezű. Az iratokhoz igényes jegyzetapparátus tartozik. A latin nyelvű iratok gondozását és azok magyar nyelvű tartalmi kivonatait Tusor Péter, a személynévmutatót Jankovics József, a helynévmutatót pedig Nyerges Judit készítette. A kötethez tartozó záró és egyben a sorozatot összegző tanulmányt Jankovics József jegyzi.

A kötetben szereplő szövegekben Gyöngyösi István új kontextusban jelenik meg; nem a költő elevenedik meg, hanem a kisbirtokos, a feljebbvalóhoz lojális hivatalnok. A kiadvány mindazonáltal alapvető jelentőséggel bír a kora újkori (irodalom)történészek számára: az iratok kiadása nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is tette egy új Gyöngyösi-kép megrajzolását.

Balogh Zsuzsánna*

* Készült az ELTE Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program (1783-3/2018/FEKUTSRAT) keretében az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával.